

פרשת פנחס: האם מותר להפוך חלק מעזרת גברים לעזרת נשים

פתיחה

בפרשת השבוע כותבת התורה, על בנות צלפחד שביקשו ירושה בארץ ישראל, כיוון שאביהן מת ללא בנים ואין מי שיירש אותו. מתוך כך כשהתורה מייחסת את בנות צלפחד ומזכירה גם את ייחוסן ליוסף, למדו חז"ל בספרי (מובא ברש"י כז, א), שכשם שיוסף חיבב את הארץ וביקש להיקבר בה, כך בנות צלפחד חיבבו את הארץ.

הנצי"ב (העמק דבר כז, ד) הקשה על פירוש זה, וכי היה ביכולתן לחזור למצרים לגור שם? על כרחן היו צריכות לבוא לארץ ישראל, ואם כן מה השבח בכך שביקשו נחלה בארץ? ויישב את הקושיה, שמכיוון שביקשו נחלה בארץ ישראל למרות שעבר הירדן כבר נכבשה (ואף חלק משבטן מנשה נחלתו שם) - מוכח שביקשו מתוך אהבת הארץ ולא מרצון לנחלה בלבד, ובלשונו:

"איתא במדרש והובא בפירוש רש"י לעיל שהיו הנשים מחבבות ארץ ישראל, והביא ראייה מבנות צלפחד, ולכאורה אינו מובן, ומה ראייה היא זו וכי היה להם עצה לשוב למצרים, ומה זה חידוש שביקשו נחלה בארץ ישראל? אלא הראיה הוא ממה שביקשו דווקא בארץ ישראל שלא נכבש עוד, ולא בעבר הירדן שכבר היא כבושה ועומדת לפניך."

בעקבות בנות צלפחד שביקשו נחלה, נעסוק השבוע במעמדה של עזרת נשים, לאחר שגם בשנים קודמות (פנחס שנה א' וד') בפרשה זו עסקנו בחיוב נשים במצוות וכדומה. ראשית נראה את מעמדו ההלכתי של בית הכנסת, לאחר מכן נראה את מעמדה ההלכתי של עזרת הנשים, ומה ההשלכות ההלכתיות לכך.

מעמד עזרת גברים

מהו מעמד עזרת נשים? לכאורה השלכה למעמדה תהיה, האם מותר לאכול ולשתות שם. כפי שראינו בעבר (בחקותי שנה ד'), הגמרא במסכת מגילה כותבת שבעזרת גברים אין לנהוג קלות ראש, ומשום כך אסור לאכול, לשתות ולדבר שם דיבורי חול. אלא שלמעשה, גם בעזרת גברים יש מספר הקלות:

א. **ראשית**, לתלמידי חכמים מותר לאכול בבית כנסת (בשעת הדחק או שלא). **המגן אברהם** (שם, ב) נימק את טעם ההיתר, שאם לא כן היו צריכים לצאת כדי לאכול, והיו מבטלים תורה. מסיבה זו כתבו האחרונים, שמותר לאכול במהלך שיעור בבית כנסת או בלימוד עצמי גם אם לא מדובר בתלמידי חכמים, כיוון שהאכול עוזר להיות מרוכז ואילולא כך יהיה ביטול תורה.

ב. **שנית**, בניגוד לדעת המגן אברהם, **הרב עובדיה** (יחזקאל דעת ג, י) סבר שמותר לאכול בבית כנסת גם סעודות מצווה גדולות, וכמו סעודת שבת. ראייה לדבריו הביא מדברי מספר פוסקים שביארו, שכאשר הגמרא במסכת פסחים כותבת שהאורחים אכלו בבית הכנסת, הם אכלו שם ממש כיוון שמדובר בסעודת מצווה, ולא בחדרים שליד וכפי שטענו התוספות והמגן אברהם, ובלשונו:

"וכן פשט המנהג לאכול בבית הכנסת בלימוד שעושים ביום פקודת השנה של אחד מהקהל, ומברכים ברכות הנהנין על כל מיני מאכל שמביאים שם. וכיצא בזה כתב המשנה ברורה שהנהגים להקל לעשות סעודת סיום מסכתא בבית כנסת, שיש להם על מה שיסמוכו, ובפרט כשאומרים שם דברי תורה."

ב. **שלישית**, אחרונים רבים וביניהם **הביאור הלכה** (שם ד"ה אבל) ו**הרב שטרנבוך** (תשובות והנהגות א, קסה) טענו, שכשם שבתי כנסת שבבבל עשוים על תנאי המפקיע את קדושתם, הוא הדין לבתי כנסת שבארץ ישראל ואפילו בעודם בנויים. משום כך כתב **הגרש"ז אויערבך** (תפילה יט, א), שהמקילים לאכול אפילו סעודות רשות בבית כנסת בארץ ישראל - יש להם על מי לסמוך.

משום כך, על אף שדנו האחרונים האם מותר לעשות את הפעולות הנ"ל בבית כנסת, נראה שההשלכה ההלכתית המשמעותית ביותר למעמד עזרת נשים, היא האם ניתן להפוך עזרת גברים לעזרת נשים, שאלה שמצויה בבתי כנסת שלא בנו מלכתחילה עזרת נשים, ולאחר זמן רצו להוסיף אותן על חשבון עזרת הגברים.

עזרת נשים

מתי 'הומצאה' עזרת נשים? מקור השם 'עזרת נשים' מבית המקדש, ועל אף שמקום זה לא יוחד לנשים, כיוון שלאזור זה יכלו להיכנס נקבע שמה כך. המקור הראשון בו יש אזכור לעזרת נשים כבזמנינו, מופיע במשנה במסכת מידות הכותבת, שבזמן חג הסוכות היו מתקנים מקום מיוחד לנשים כדי למנוע ערבוב וקלות ראש.

למעט אזכור זה, אין במשנה או בגמרא התייחסות נוספת לעזרת נשים. יש שכתבו שהסיבה לכך, שבעבר נשים לא הגיעו לבית כנסת, ולא היה להן צורך בעזרה משלהן. יש שחלקו וסברו, שנשים הגיעו לבית כנסת, אלא שלא ישבו בקומה נפרדת מהגברים (גם אם ישבו בהפרדה), ומשום כך לא הוזכרה עזרת נשים. רק לפני כתשע מאות שנה בזמן הראשונים, התייחסו אל עזרת הנשים שוב (ועיין הערה¹).

מעמד עזרת הנשים

כיוון שעזרת נשים לא הייתה נפוצה בעבר, כאשר נחלקו האחרונים במעמדה, כל צד הביא ראיות לשיטתו בעיקר מסברא:

א. **קדושתה נמוכה**: הגישה המקובלת בפוסקים מופיעה **באבני נזר** (או"ח לג) ו**בציץ אליעזר** (יב, יד) שנקטו, שאמנם יש קדושה לעזרת נשים, אך קדושתה פחותה מקדושת עזרת גברים. בביאור הסיבה שקדושתה פחותה נימק, שקדושת בית הכנסת נובעת מחיוב התפילה שבו, ואמנם גם נשים חייבות בתפילה (כפי שראינו בדף לפרשת ויצא שנה ג') ואף הן יכולות לענות לדברים שבקדושה שהחזן אומר, אך נשים לא מצטרפות להשלים מניין, ומשום כך מעלת המקום בו הן מתפללות פחותה.

¹ גם הצורה של עזרת נשים, השתנתה במהלך השנים והמקומות. לדוגמא, בחלק מהמקומות מתואר שעזרת הנשים הייתה מתחת לעזרת הגברים (במעין מרתף), והנשים היו שומעות את התפילה דרך חרכים שהיו ברצפה. יש מקומות, שעזרת הנשים נמצאה באותה קומה של עזרת הגברים ומופרדת ממנה על ידי מחיצה, וברוב המקומות עזרת הנשים נמצאת מעל עזרת הגברים.

משום כך **מצד אחד**, אסור לאכול, לשתות, לסתור חלק מכותל עזרת הנשים ללא סיבה, שהרי יש בה קדושה. **מצד שני** אסור לסתור חלק מעזרת הגברים כדי לפתוח חלונות לעזרת הנשים, כיוון שעל אף שלצורך בניית והרחבת בית הכנסת לא נאסרה סתירתו, כל זה נכון כאשר בונים בית כנסת שקדושתו שווה, אך לא לצורך בניית עזרת נשים שקדושתה נמוכה.

עם זאת כתב **הרב עובדיה** (יביע אומר או"ח י' טו), שייתכן שגם לשיטתם במקרה בו רוצים באופן זמני להעמיד מחיצות בעזרת הגברים כדי שיהיה מקום לנשים להתפלל (לדוגמא בימים נוראים שבאות יותר נשים), כיוון שההורדה מהקדושה היא זמנית מסתבר שאין בכך איסור (ואכן כך נהוג בבתי כנסת רבים), ובלשונו:

"עינינו הרואות בהרבה בתי מדרש של חסידים, שיש שם מחיצה כראוי, המבדלת בבית המדרש בין האנשים לנשים, והמחיצה אינה קבועה במקום אחד, אלא נוהגים בה כפי הצורך, שבזמן שבאות נשים רבות להתפלל, מזיזים את המחיצה, ומגדילים את עזרת הנשים, ומקטינים את בית המדרש וכו', ויש להם על מה שיסמוכו."

ב. אין קדושה כלל: גישה מצמצמת ביותר נוקטת **החכמת אדם** (איסור והתר כלל פו), ולדעתו אין בעזרת נשים קדושה כלל. בביאור שיטתו נראה לומר, שעל אף שיש מקומות מתפללות שם ואף חייבות בתפילה, מכל מקום קדושה חלה רק באמצעות דברים שבקדושה, קדיש, קדושה וכו' - והנשים המתפללות בעזרת הנשים, אינן מצטרפות לאמירתם.

ג. קדושתה גבוהה: הגישה המרחיבה ביותר, מופיעה אצל **הרב יהושע אהרנברג** (דבר יהושע א, צו) שהביא שמועה **מהרבי מבעלזא**, שקדושת עזרת הנשים גדולה מקדושת עזרת גברים. בטעם הדבר נימק, שלגברים יש שתי אפשרויות להשרות קדושה, באמצעות תורה ובאמצעות תפילה - לכן הקדושה שהם משרים מתחלקת בין בית הכנסת ובית המדרש. נשים לעומת זאת חייבות בתפילה בלבד, משום כך כל הקדושה שהן משרות מתרכזת לעזרת הנשים בהן מתפללות, ובלשונו:

"ואמת ניתן להיאמר מה ששמעתי מפה קדוש כבוד קדושת מרן מהרי"ד בעלזא, שקדושת עזרת נשים גדולה מקדושת עזרת הגברים, משום דבאנשים מתחלקת הקדושה לקדושת בית הכנסת ובית המדרש, אבל נשים שיש להם רק קדושת תפילה בלבד, הם מתקדשים בתפילתן בלבד כמו שהאנשים מתקדשים בתורה ותפילה."

גם הרב אהרנברג, על אף שנראה שלא קיבל את טעם הרבי מבעלזא (שהוא אכן תמוה) וסבר שמעמד עזרת נשים נמוך מעזרת הגברים וכדעת האבני נזר לעיל, מכל מקום למעשה נקט שניתן לנתן חלק מעזרת הגברים לטובת עזרת הנשים, כיוון שגם כאשר נשים נמצאות בתפילה מתווסף כבוד לתפילה ולקב"ה, ולכן אין בסתירה הורדה ממעלת בית הכנסת.

ד. הקדושה שווה: גישה רביעית בפוסקים, שנראה שכמו הרבי מבעלזא והדבר יהושע יורו שמותר להרוס חלק מעזרת גברים בשביל לבנות עזרת נשים, היא גישת **ערוך השולחן** (קנ"ד, ז) **והשואל ומשיב** (ב, כב) שסברו שקדושת שתי העזרות שווה. הסיבה לכך שקדושת הבית כנסת נובעת מהתפילה בו, וגם נשים חייבות בתפילה ומתפללות בבית הכנסת.

סוג המחיצה

כפי שראינו בעבר (כי תשא שנה ג'), נחלקו האחרונים באלו אירועים יש לשים מחיצה בין גברים לנשים, אך לפי כל השיטות בבית הכנסת חובה שתהיה מחיצה. נחלקו האחרונים מה מטרת המחיצה, מחלוקת המשפיעה על סגנון המחיצה וגובהה:

א. ערבוב: בעקבות המשנה במסכת הוריות (ה, ב) הכותבת שמטרת המחיצה היא למנוע ערבוב ופסק **הרמב"ם** (לולב, יב), **הרב משה פיינשטיין** (אגרות משה או"ח א, לט) סבר, שמעיר הדין המחיצה יכולה להיות בגובה של כמטר וחצי אפילו מזכוכית דרכה הגברים יכולים לראות את הנשים ולהיפך, כיוון שהעיקר הוא למנוע ערבוב, וכן פסק **השרידי אש** (א, נ).

בנוסף לרמב"ם ממנו משמע כך, הביא הרב פיינשטיין ראייה מהסוגיה במסכת סוכה הכותבת, שבתחילה הגברים היו יושבים בחוץ והנשים בפנים, לאחר שראו שיש קלות ראש החליפו ביניהם, ובסוף קבעו שהנשים יישבו למעלה והגברים למטה. מדוע מראש היה טעם להחליף ביניהם? הרי גם במקרה זה הגברים רואים את הנשים! אלא מוכח שלא הראיה גורמת לאיסור, ובלשונו:

"אבל מסתבר לעניות דעתי שסגי (= שמשפיקה) מחיצה גבוהה עד אחר הכתפיים, דהרי חזין שהמחיצה אינה מצד איסור הסתכלות כדכתבתי לעיל, שזה הרי ידעו גם מתחילה ומכל מקום התירו ולא חשו לזה. ואף אחר התיקון הגדול לא נזכר שהייתה שם רק גזוזטרא שהיא מקרשים מונחים על הזיזין הבולטים, וסתם גזוזטרא אינה במחיצה."

מדוע לא חשש הרב משה פיינשטיין, להרהורי עבירה שעלולים להיווצר בעקבות הראייה? הסיבה לכך היא שלטענתו, מדובר בחובה שמוטלת על האדם באופן פרטי - על האדם לשמור את עצמו מלהרהר, אך אין חובה על הציבור למנוע דבר זה. ועם כל זאת, גם לשיטתו, במקרה בו הנשים אינן לבושות בצניעות חובה שהמחיצה תהיה אטומה, כיוון שאסור להתפלל כך.

ב. הסתכלות: פוסקים רבים חלקו על הרב משה פיינשטיין וכתבו, שמטרת המחיצה אינה למנוע ערבוב, אלא למנוע הסתכלות הגברים בנשים. כך פירש **התוספות רי"ד** את מטרת המחיצה, וכן הביא **הציץ אליעזר** (נ, ט) מרבני הונגריה, שיצאו במכתב משותף כנגד כוונת הרפורמים לבטל את המחיצות בבתי הכנסת. כך פסק **הרב וואזנר** (שבט הלוי א, כט), וכן המנהג הרווח.

יש להעיר, שמפשט הסוגיות ומדברי רוב הראשונים, אכן משמע כדעת הרב משה פיינשטיין, שהמטרה היא למנוע ערבוב ולא הסתכלות. מכל מקום בפועל (כנראה בגלל הרפורמים) נהוג לעשות מחיצה אטומה, ומדובר במעין תקנת הקהל שיש לשומרה כל עוד זה המנהג וכפי שכתבו רבני הונגריה.

שבת שלום! קח לקרוא בשולחן שבת, או תעביר בבקשה הלאה על מנת שיעוד אנשים יקראו²...

² מצאת טעות? רוצה לקבל כל שבוע את הדף למייל, לשים את הדף במקומך או להעביר למשפחה? מוזמן: tora2338@gmail.com